

การเพาะเลี้ยง ปลาดุกเพี้ยนขาว

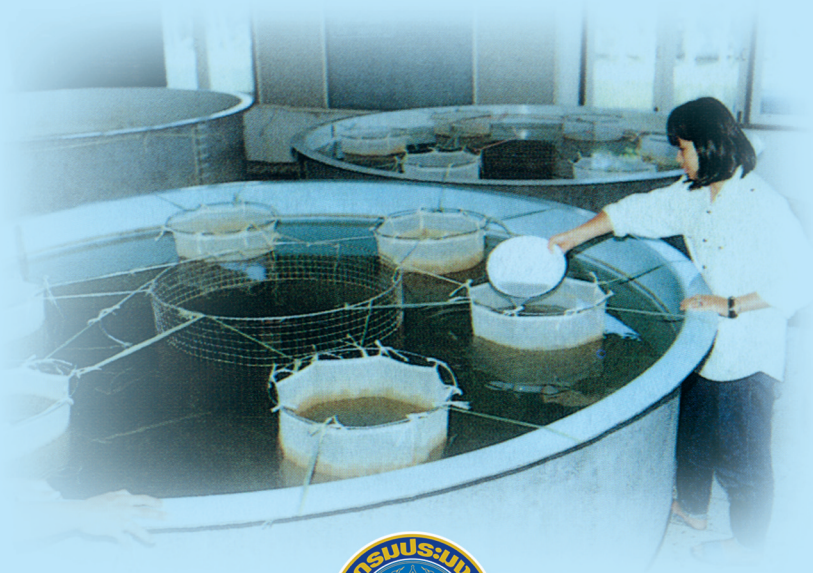

กรมประมง
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

การเพาะเลี้ยงปลาตะเพียนขาว

- เรียบเรียง : กองวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด กรมประมง
- ออกแบบปก : ปรียาภรณ์ เซวงชินวงศ์
- ภาพประกอบ : กองวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด กรมประมง
ฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์
- จัดทำ : กองวิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด

การเพาะเลี้ยง ปลาตะเพียนขาว

กรมประมง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	1
แหล่งกำเนิดและการแพร่กระจาย	2
รูปร่างลักษณะ	2
อุปนิสัยและคุณสมบัติบางประการ	2
การเพาะพันธุ์ปลาดะเพียนขาว	4
การอนุบาลลูกปลา	8
การเลี้ยงปลาดะเพียนขาว	10
การใส่ปุ๋ยในบ่อปลา	11
ต้นทุนและผลผลิตของการเลี้ยง	13
ปลาดะเพียนขาว	
ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ	14
แนวโน้มของการเลี้ยงปลาดะเพียนขาว	14

การเพาะเลี้ยง ปลาดุกเพียนขาว

คำนำ

ปลาดุกเพียนขาวเป็นปลาพื้นเมืองและเป็นปลาที่คนไทยทั่วทุกภาคของประเทรู้จัก ปลาดุกเพียนขาวมีชื่อสามัญหรือภาษาอังกฤษว่า Jawa หรือ carp มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Puntius gonionotus* (Bleeker) เป็นปลาที่สามารถนำมาเลี้ยงและเพาะขยายพันธุ์ได้ง่าย จึงเป็นปลาพื้นเมืองที่ได้รับการคัดเลือกให้ส่งเสริมในการเพาะเลี้ยงชนิดหนึ่ง ในด้านโภชนาการนั้นเป็นปลาที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในหมู่นคนไทยทั้งในเมืองและชนบท

การเพาะเลี้ยงปลาดุกเพียนขาวได้ดำเนินการเป็นครั้งแรกก่อนปี พ.ศ. 2503 ที่สถานีประมง (บึงบอระเพ็ด) จ.นครสวรรค์ ต่อมาการเพาะพันธุ์ปลาชนิดนี้ได้รับการพัฒนาทั้งวิธีเลี้ยงแบบธรรมชาติและผสมเทียม ซึ่งสามารถเผยแพร่และจำหน่ายอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

แหล่งกำเนิดและการแพร่กระจาย

ปลาตะเพียนขาวเป็นปลาที่มีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่แถบแหลมอินโดจีน
ชาวไทย สุมাত্রา อินเดีย ปากีสถาน และยังมีชุกชุมในประเทศต่างๆ ที่กล่าวมา
สำหรับประเทศไทยเรานั้นพบอยู่ทั่วไปในแหล่งน้ำธรรมชาติ อันได้แก่
แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึงต่างๆ ทั่วทุกภาคของประเทศ

รูปร่างลักษณะ

ปลาตะเพียนขาวลักษณะลำตัวแบนข้าง หัวเล็ก ปากเล็ก ริมฝีปาก
ขอบส่วนหลังโค้งยกสูงขึ้น ความยาวจากสุดหัวจรดปลายหาง 2.5 เท่าของ
ความสูง จะงอยปากแหลม มีหนวดสั้นเล็กๆ 2 คู่ ตันของครีบหลังอยู่ตรงกันข้าม
กับเกล็ดที่สิบของเส้นข้างตัว เกล็ดตามแนวเส้นข้างตัวมี 29-31 เกล็ด ลำตัวมีสีเงิน
ส่วนหลังมีสีคล้ำ ส่วนท้องสีขาว ที่โคนของเกล็ดมีสีเทาจนเกือบดำ ปลาตะเพียน
ขาวขนาดโตเต็มที่ลำตัวยาวสูงสุดถึง 50 เซนติเมตร

อุปนิสัยและคุณสมบัติบางประการ

1. ความเป็นอยู่

ปลาตะเพียนขาวเป็นปลาที่หลบซ่อนอยู่ตามแม่น้ำ ลำคลอง
หนอง บึง ที่มีกระแสน้ำไหลอ่อนๆ หรือน้ำนิ่ง เป็นปลาที่ทนต่อการเปลี่ยนแปลง
และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี ทั้งยังเจริญเติบโตในน้ำกร่อย
ที่มีความเค็มไม่เกิน 7 ส่วนพัน อุณหภูมิเหมาะสมสำหรับปลาชนิดนี้อยู่ที่
25-35 องศาเซลเซียส

2. นิัยการกินอาหาร

2.1 ระบบการกินอาหาร การตรวจสอบระบบการกินอาหารของ
ปลาตะเพียนขาว ขนาด 12.5-25.5 เซนติเมตร พบว่า มีฟันในลำคอ (Pharyngeal
teeth) เป็นชนิดกักตบแบบสามแถว มีซี่เหงือกสั้นๆ อยู่ห่างกันพอประมาณ
ต่อทางเดินอาหาร กระเพาะอาหารไม่มีลักษณะแตกต่างจากลำไส้ ลำไส้มีผนังบางๆ
ยาวขดเป็นม้วนยาว 2.02-2.73 เท่า ความยาวสุดของลำตัว

2.2 นิสัยการกินอาหาร กล่าวกันว่าลูกปลาตะเพียนขาววัยอ่อนกินสาหร่ายเซลล์เดียวและแพลงก์ตอนขนาดเล็ก ส่วนพวกปลาขนาด 3-5 นิ้ว กินพวกพืชน้ำ เช่น แหนเป็ด สาหร่ายพุงชะโด ผักบุ้ง สำหรับปลาขนาดใหญ่สามารถกินใบพืชบก เช่น ใบมันเทศ ใบมันสำปะหลัง หญ้าขน ฯลฯ พบว่าปลาตะเพียนขาวหาอาหารในเวลากลางวันมากกว่ากลางคืน

3. การแยกเพศ

ลักษณะภายนอกของปลาตัวผู้คล้ายคลึงกันมาก แต่เมื่อใกล้ผสมพันธุ์จะสังเกตได้ง่ายขึ้น คือ ตัวเมียจะมีท้องอูมเป่ง พื้นท้องนูนและรูก้นกว้างกว่าปกติ ส่วนตัวผู้ท้องจะแบน พื้นท้องแข็ง ถ้าเอามือลองรีดเบาๆ ที่ท้อง จะมีน้ำสีขาวขุ่นคล้ายน้ำมันไหลออกมา หากเอามือลูบตามแก้มจะรู้สึกสากมือ

ภาพที่ 1

▶ เปรียบเทียบลักษณะ
ปลาตัวผู้และตัวเมีย
ที่สมบูรณ์เพศ

ภาพที่ 2

▶ เปรียบเทียบลักษณะ
เพศปลาตัวผู้
และตัวเมีย

การเพาะพันธุ์ปลาตะเพียนขาว

ในการเพาะพันธุ์ปลาตะเพียนขาวควรเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์ บ่อขุนเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์ควรเป็นบ่อดินขนาดประมาณ 400 ตารางเมตร ถึง 1 ไร่ โดยปล่อยปลาเพศผู้ เพศเมีย แยกบ่อกันในอัตราประมาณ 800 ตัว/ไร่ ให้ผักต่างๆ หรืออาหารผสมในอัตราประมาณร้อยละ 3 ของน้ำหนักตัว การเลี้ยงพ่อแม่ปลาอาจจะเริ่มในเดือนตุลาคมหรือพฤศจิกายน โดยคัดปลาอายุประมาณ 8 เดือน แยกเพศและปล่อยลงบ่อ เมื่ออากาศเริ่มอุ่นขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ควรตรวจสอบพ่อแม่ปลาถ้าอ้วนเกินไปต้องลดอาหาร หากผอมเกินไปต้องเร่งอาหาร ทั้งนี้ควรจะถ่ายน้ำบ่อยๆ เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของไข่และน้ำเชื้อ การเพาะพันธุ์จะเริ่มได้ประมาณเดือนมีนาคมถึงกันยายน โดยพ่อแม่พันธุ์จะพร้อมที่สุดในเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน

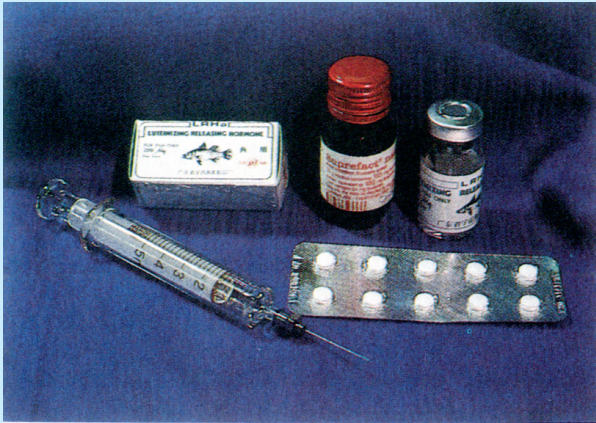
1. การคัดพ่อแม่พันธุ์

ปลาเพศเมียที่มีไข่แก่จัดจะมีท้องอูมเป่งและนิ่ม ผนังท้องบาง ช่องเพศและช่องทวารค่อนข้างพองและยื่น ส่วนปลาเพศผู้จะไม่มีปัญหาเรื่องความพร้อมเนื่องจากสร้างน้ำเชื้อได้เกือบตลอดปี

2. การฉีดฮอร์โมน

โดยทั่วไปจะใช้ต่อมใต้สมองของปลาจีน หรือปลายี่สก ฉีดในอัตรา 1.5-2 โดส ขึ้นกับความต้องการ ของแม่ปลาฉีดเพียงเข็มเดียว ปลาเพศผู้ไม่ต้องฉีด ตำแหน่งที่นิยมฉีดคือใต้เกล็ดบริเวณครีบลึงหลังเหนือเส้นข้างตัวหรือบริเวณโคนครีบทู ในบางพื้นที่นิยมใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์ LHRH ฉีดในอัตรา 20 ไมโครกรัม/กิโลกรัม ควบคู่กับยาเสริมฤทธิ์ Domperidone ในอัตรา 5-10 มิลลิกรัม/กิโลกรัม จะมีผลให้ปลาวางไข่เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 3
อุปกรณ์ที่ใช้ใน
การผสมเทียม

ภาพที่ 4
การฉีดฮอร์โมน

3. การผสมพันธุ์

การผสมพันธุ์ทำได้ 2 วิธี คือ

3.1 ปลอ่ยให้พ่อแม่ปลาผสมพันธุ์กันเอง

หากเลือกวิธีการนี้เมื่อฉีดฮอร์โมนเสร็จ ก็จะปลอ่ยพ่อแม่ปลา
ลงในบ่อเพาะรวมกัน โดยใช้อัตราส่วนแม่ปลา 1 ตัว/ปลาเพศผู้ 2 ตัว บ่อเพาะควร
มีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 3 ตารางเมตร ลึกประมาณ 1 เมตร บ่อขนาดดังกล่าวจะปลอ่ย

แม่ปลาได้ประมาณ 3 ตัว เพื่อความสะดวกในการแยกพ่อแม่ปลา ควรใช้อวนช่องตาห่างปูบ่อไว้ชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงปล่อยพ่อแม่ปลาลงไป แม่ปลาจะวางไข่หลังการฉีดประมาณ 4-7 ชั่วโมง โดยจะไล่รัดกัดจนน้ำแตกกระจาย เมื่อสังเกตว่าแม่ปลาวางไข่หมดแล้วก็ยกอวนที่ปูไว้ออก พ่อแม่ปลาจะติดมาโดยไข่ปลาลอดตาอวนลงไปด้วยกันในบ่อ จากนั้นเก็บรวบรวมไข่ปลาไปฟักในกรวยฟัก การผสมพันธุ์วิธีนี้มีข้อดีในเรื่องคุณภาพของไข่ที่ได้มักจะเป็นไข่ที่สุกพอดี นอกจากนั้นผู้เพาะเลี้ยงยังไม่ต้องเสียเวลารอดด้วย แต่ในบางครั้งปลาตัวผู้อาจไม่ฉีดน้ำเชื้อเข้าผสมทำให้ไข่ที่ได้ไม่ฟักเป็นตัว นอกจากนั้นไข่ที่รวบรวมได้มักจะไม่สะอาด

3.2 วิธีการผสมเทียม

หลังฉีดประมาณ 4-5 ชั่วโมง จะสามารถรัดไข่ปลาได้โดยปลาจะมีอาการกระวนกระวายว่ายน้ำมารุนแรงผิดปกติ บางตัวอาจจะขึ้นมาสูบอากาศบริเวณผิวน้ำ เมื่อพบว่าปลามีอาการดังกล่าวก็ควรตรวจดูความพร้อมของแม่ปลา โดยจับปลาหางทั้งสองข้างโดยตัวปลายังอยู่ในน้ำและบีบบริเวณใกล้ช่องเพศเบาๆ หากพบว่าไข่พุ่งออกมาอย่างง่ายดายก็นำแม่ปลามารัดไข่ได้ การผสมเทียมใช้วิธีแห้งแบบดัดแปลง โดยใช้ผ้าซับตัวปลาให้แห้งแล้วรัดไข่ลงภาชนะที่แห้งสนิท จากนั้นนำปลาตัวผู้มารัดน้ำเชื้อลงผสม ในอัตราส่วนของปลาตัวผู้ 1-2 ตัว/ไข่ปลา

ภาพที่ 5
▶ การรัดไข่แม่พันธุ์

จากแม่ปลา 1 ตัว ใช้ชนไก่คนไข่กับน้ำเชื้อจนเข้ากันดีแล้วจึงเติมน้ำสะอาดเล็กน้อยพอท่วมไข่ การคนเล็กน้อยในขั้นตอนนี้เองเชื้อตัวผู้ก็จะเข้าผสมกับไข่ จากนั้นจึงเติมน้ำจนเต็มภาชนะ ถ่ายน้ำเป็นระยะๆ เพื่อล้างไข่ให้สะอาด ไข่จะค่อยๆ พองน้ำและขยายขนาดขึ้นจนพองเต็มที่ภายในเวลาประมาณ 20 นาที ระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวต้องคอยถ่ายน้ำอยู่เสมอ เพื่อป้องกันไม่ให้ไข่บางส่วนเสีย เมื่อไข่พองเต็มที่แล้วก็สามารถนำไปฟักในกรวยฟักได้

ภาพที่ 6
การรีดน้ำเชื้อพ่อพันธุ์ ➡

ภาพที่ 7
◀ คนไข่และน้ำเชื้อ
ให้ผสมเข้ากัน

ภาพที่ 8 นำไข่ที่ผสมแล้วไปพักในกรวยพักไข่ ▲

การอนุบาลลูกปลา

บ่อที่ใช้เป็นบ่อดินขนาดประมาณครึ่งไร่-1ไร่ ความลึกประมาณ 1 เมตร ก่อนปล่อยลูกปลาต้องเตรียมบ่อให้ดีเพื่อกำจัดศัตรูและเพิ่มอาหารของลูกปลา ในบ่อ การอนุบาลลูกปลาตะเพียนขาว ระดับน้ำในบ่ออนุบาลขณะเริ่มปล่อยลูกปลาควรอยู่ในระดับ 30-40 เซนติเมตร แล้วค่อยๆ เพิ่มระดับสัปดาห์ละ 10 เซนติเมตร เพื่อรักษาคุณสมบัติน้ำ ส่วนการใส่ปุ๋ยนั้นหากวางแผนจะอนุบาลด้วยอาหารสมทบเพียงอย่างเดียวก็ไม่ต้องเติมปุ๋ยในบ่อ

อนึ่ง การขนย้ายลูกปลาในบ่อดินแล้วให้อาหารซึ่งอาจใช้ไข่ต้มเฉพาะไข่แดง นำไปลอยน้ำและกรองผ่านผ้าโอลอนแก้ว หรือใช้ไข่ทั้งฟองตีให้เข้ากัน แล้วเติมน้ำเดือดพอสมควร นำไปกรองด้วยผ้าโอลอนแก้วนำไปบรรจุในกระบอกฉีดน้ำและพ่นให้ทั่วผิวน้ำหรือตกราดให้ทั่วบ่อ ปริมาณไข่ให้ขึ้นอยู่กับพื้นที่บ่อ บ่อ 1 ไร่ ปล่อยลูกปลาประมาณ 1,000-1,500 ตัว/ตารางเมตร

เมื่อลูกปลาโตขึ้น ในวันที่ 5 จะเริ่มลดอาหารไซ้และให้รำละเอียด โดยค่อยๆ โรยทีละน้อยรอบๆ บ่อ เพื่อให้รำแผ่กระจายเป็นพื้นที่กว้างประมาณ 1 วา จากขอบบ่อ เพราะลูกปลาส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในบริเวณผิวน้ำ การสังเกตการกินอาหารทำได้ยาก เพราะลูกปลายังไม่ขึ้นมากินอาหารผิวน้ำ แต่จะคอยกินอาหารที่ค่อยๆ จมลง หลังให้อาหารแล้วตักลูกปลามาดู ถ้าลูกปลากินอาหารดีท้องจะขาวเห็นชัดเจน เมื่ออนุบาลไปได้ประมาณ 2 สัปดาห์ ลูกปลาจะเริ่มขึ้นมากินอาหารที่ผิวน้ำจะสังเกตเห็นการกินอาหารได้ง่ายขึ้น โดยจะโรยรำด้านเหนือลมรำจะค่อยๆ ลอยไปฝั่งตรงข้ามต้องคอยสังเกตว่าเศษรำที่ลอยมาติดขอบบ่อมีมากน้อยเพียงใด ถ้ามีมากก็แสดงว่าให้อาหารมากเกินไปต้องลดอาหารลง

อาหารที่ให้นี้ถ้าให้ได้คุณค่าทางโภชนาการดียิ่งขึ้น ควรผสมปลาป่นร่อนแล้วในอัตราส่วน รำ : ปลาป่นเท่ากับ 3 : 1 การให้รำอาจให้วันละ 3-4 ครั้ง ในระยะแรกๆ และลดลงเหลือ 2 ครั้ง ในเวลาต่อมา โดยทั่วไปเมื่ออนุบาลได้ 4-6 สัปดาห์ จะได้ลูกปลาขนาดประมาณ 1 นิ้ว อัตราการอดตายประมาณร้อยละ 30-40 ซึ่งหมายความว่า จะได้ลูกปลาจำนวน 480,000-640,000 ตัว/ไร่

▲ ภาพที่ 9 การให้อาหาร เช่น รำ แก่ลูกปลาที่อนุบาลในบ่อดิน

การเลี้ยงปลาตะเพียนขาว

ปลาตะเพียนสามารถเจริญเติบโตได้ดีในแหล่งน้ำทั่วไป เป็นปลาที่เลี้ยงง่ายกินพืชเป็นอาหาร อาศัยอยู่ได้ดีทั้งแหล่งน้ำไหลและแหล่งน้ำนิ่งแม้กระทั่งในนาข้าว เมื่ออายุเพียง 6 เดือน ก็สามารถจะมีน้ำหนักได้ถึงครึ่งกิโลกรัม

บ่อเลี้ยง ควรเป็นบ่อขนาด 400 ตารางเมตร จนถึงขนาด 1 ไร่ หรือมากกว่านั้น ความลึกของน้ำในบ่อควรให้ลึกกว่า 1 เมตรขึ้นไป ใช้เลี้ยงลูกปลาที่มีขนาดยาว 5-7 เซนติเมตรขึ้นไป ในอัตราส่วน 3-4 ตัว/ตารางเมตร หรือ 5,000 ตัว/ไร่

บ่อใหม่ หมายถึง บ่อที่เพิ่งขุดใหม่และจะเริ่มการเลี้ยงปลาเป็นครั้งแรก บ่อในลักษณะเช่นนี้ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องโรคพยาธิที่ตกค้างอยู่ในบ่อ เพียงแต่บ่อใหม่จะมีอาหารธรรมชาติอยู่น้อย หากภายในบ่อมีคุณสมบัติของดินและน้ำไม่เหมาะสมก็ต้องทำการปรับปรุง เช่น น้ำและดินมีความเป็นกรดเป็นด่างต่ำกว่า 6.5 ก็ต้องใช้ปูนขาวช่วยในการปรับสภาพ ระบายน้ำเข้าให้มียกระดับน้ำประมาณ 10 เซนติเมตร ทิ้งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ จึงใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ จากนั้นก็ระบายน้ำเข้ามียกระดับประมาณ 50 เซนติเมตร ทิ้งไว้อีก 5-7 วัน จึงปล่อยน้ำให้ได้ระดับตามความต้องการประมาณ 1-1.5 เมตร จึงปล่อยปลาลงเลี้ยง

บ่อเก่า หรือบ่อที่ผ่านการเลี้ยงมาแล้ว หลังจากจับปลาแล้วทำการสูบน้ำออกให้แห้งทิ้งไว้ไม่น้อยกว่าหนึ่งวัน จากนั้นใส่ปูนขาวฆ่าเชื้อโรคและพยาธิ พร้อมทั้งปรับสภาพความเป็นกรดเป็นด่างของก้นบ่อ แต่ถ้าเป็นบ่อที่มีเลนอยู่มากควรทำการลอกเลนขึ้นก่อนแล้วจึงค่อยใส่ปูนขาว จากนั้นตากบ่อทิ้งไว้อีก 7 วัน แล้วจึงปฏิบัติเหมือนกับบ่อใหม่ แต่ถ้าไม่สามารถสูบน้ำให้แห้งได้จำเป็นต้องกำจัดศัตรูปลาให้หมดเสียก่อน ศัตรูของปลาตะเพียน ได้แก่ พวกปลากินเนื้อ เช่น ปลาช่อน ปลาดุก กบ เขียด และงู ควรใช้โล่ดินสด 1 กิโลกรัมต่อปริมาณน้ำ 100 ลูกบาศก์เมตร วิธีใช้คือทุบหรือบดโล่ดินให้ละเอียดนำลงแช่น้ำลึก 1 หรือ 2 ปีบ ขยำโล่ดินเพื่อให้น้ำสีขาวออกมาหลายๆ ครั้งจนหมดแล้วนำลงไปลาดให้ทั่วบ่อ ศัตรูพวกปลาดังกล่าวก็จะตายลอยขึ้นมาต้องเก็บออกทิ้ง อย่าปล่อย

ให้น้ำอยู่ในบ่อ ก่อนที่จะปล่อยปลาลงเลี้ยงควรทิ้งระยะไว้ประมาณ 10 วัน เพื่อให้ฤทธิ์ของโลตัสสลายตัวเสียก่อน ส่วนน้ำที่จะระบายเข้ามาใหม่ ควรใช้ ตะแกรงกรองเอาเศษต่างๆ และปลาอื่นๆ ไม่ให้เข้ามาในบ่อได้

การใส่ปุ๋ยในบ่อปลา

อัตราการใส่ปุ๋ยคอก ที่นิยมใช้กันส่วนใหญ่อยู่ในระดับ 150-200 กิโลกรัม/ไร่ ใส่ทุกๆ ช่วง 2-3 เดือน ปริมาณแตกต่างกันไปตามสภาพของบ่อ และความหนาแน่นของปลาที่เลี้ยง สำหรับอัตราการใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ก็จะแตกต่างกันไปตามชนิดของปุ๋ย คือ

ปุ๋ยฟอสเฟต เป็นที่นิยมกันมากที่สุด พอสรุปได้ว่าควรใช้ประมาณ 25-30 กิโลกรัม/6 ไร่/6 เดือน

ปุ๋ยไนโตรเจน อัตราการใช้ไม่ค่อยแน่นอนแตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น เช่น ปุ๋ยแอมโมเนียเหลว มีไนโตรเจนอยู่ 20 เปอร์เซ็นต์ ใช้ 150 ลิตร/6 ไร่

ส่วนผสมปุ๋ย เอ็น-พี-เค 300-500 กิโลกรัม/6 ไร่/ปี

การเลี้ยงปลาตะเพียนในบ่อดิน บ่อที่เหมาะสมควรมีขนาดเนื้อที่ที่ผิวน้ำมากกว่า 400 ตารางเมตรขึ้นไป ลึกประมาณ 1-1.5 เซนติเมตร หลังจากเตรียมบ่อดังกล่าวมาแล้ว ปล่อยลูกปลาขนาดในอัตรา 3-4 ตัว/ตารางเมตร ให้อาหารวันละ 2 เวลา เช้า-เย็น ในอัตรา 3-4 เปอร์เซ็นต์ ของน้ำหนักตัวปลา รูปแบบบ่อที่ใช้เลี้ยงควรมีระบบการระบายน้ำที่ดี

การเลี้ยงปลาตะเพียนในนาข้าว ควรมีเนื้อที่ประมาณ 10-15 ไร่ การดัดแปลงพื้นที่นาให้เป็นนาปลาก็สามารถปฏิบัติได้ง่าย โดยขุดดินในพื้นที่นารอบๆ ถมเสริมคันดินให้สูงขึ้นทำให้มีความแข็งแรงจะทำให้เกิดคูรอบคันดินสามารถเก็บกักน้ำให้ขังอยู่ในพื้นที่นา ใช้สำหรับเลี้ยงปลาที่ขุดนี้ควรมีขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตร ลึกประมาณ 30 เซนติเมตร คันดินควรสูงประมาณ 75-100 เซนติเมตร เหลือให้คันดินสูงกว่าระดับน้ำสูงประมาณ 60 เซนติเมตร กว้าง 50 เซนติเมตร

มุมที่จะเป็นทางระบายน้ำออกจากรูควรเป็นด้านที่ต่ำสุด ถ้าเป็นไปได้ขุดหลุมกว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร ลึก 60-70 เซนติเมตร ไว้เพื่อสะดวกในการจับปลา โดยปลาจะมารวมกันเองในหลุมนี้เมื่อเวลาน้ำลดในฤดูเก็บเกี่ยว

ขนาดของปลาที่ปล่อย ใช้ขนาด 3-5 เซนติเมตรขึ้นไป ปล่อยอัตรา 400-600 ตัว/ไร่ การใส่ปุ๋ยและการให้อาหารจะใช้น้อยกว่าการเลี้ยงแบบอื่นๆ เราให้อาหารเพียงวันละครั้ง การปล่อยปลาจะปล่อยหลังจากตากกล้าประมาณ 7 วัน ปล่อยน้ำเข้านาให้สูงประมาณ 1 ฟุต ใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงประมาณ 3-4 เดือนซึ่งจะพอดีกับข้าวสุก ปลาที่ได้มีขนาดพอนำไปจำหน่ายตามท้องตลาดได้

การเลี้ยงปลาตะเพียนขาวสามารถเลี้ยงรวมกับปลาชนิดอื่นได้ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์ภายในบ่อให้ได้เต็มที่ ปลาแต่ละชนิดที่ปล่อยลงเลี้ยงร่วมกันจะต้องโตได้ขนาดตลาดในเวลาพร้อมกัน เพื่อสะดวกในการเก็บเกี่ยวผลผลิต ปลาที่เหมาะสมกับการเลี้ยงปลาตะเพียนขาวจะต้องไม่มีนิสัยชอบทำร้ายปลาชนิดอื่น และไม่ควรเป็นพวกปลากินเนื้อ

ปลาที่จะเลี้ยงจนโตได้ขนาดตามที่ต้องการ นอกจากใช้อาหารธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ในบ่อผู้เลี้ยงจำเป็นต้องให้อาหารสมทบเพิ่มเติม เพื่อเป็นการเร่งให้ปลา มีอัตราการเจริญเติบโตเร็วขึ้น อาหารสมทบดังกล่าว ได้แก่ แหนเป็ดและไข่ไข่

▲ ปลาดุกตะเพียนขาวขนาดตลาด

(ไข่น้ำเป็นพืชที่เกิดขึ้นลอยอยู่บนผิวน้ำ ปะปนกับพวกจอกแหน มีลักษณะเป็นเม็ดกลมๆ ขนาดเท่าๆ กับสาหร่ายเล็กที่ยังไม่แช่น้ำ มีสีค่อนข้างเขียวอ่อนใช้โปรยให้กินสดๆ) เศษผักต่างๆ โดยวิธีต้มให้เปื่อยผสมกับรำหรือปลายข้าวที่ต้มสุก กากถั่วเหลือง กากถั่วลิสง ใช้แขวนหรือใส่กระบะไม้ไว้ในบ่อ ส่วนอาหารจำพวกเนื้อสัตว์หรือสัตว์ที่มีชีวิต เช่น ตัวไหม ปลวก ไส้เดือน หนอน มด ฯลฯ ใช้โปรยให้กิน พวกเครื่องในและเลือดของพวกสัตว์ต่างๆ เช่น สุกร โค กระบือ ใช้บดผสมคลุกเคล้ากับรำและปลายข้าวซึ่งต้มสุกแล้ว นำไปใส่ไว้ในกระบะไม้ในบ่อ

ต้นทุนและผลผลิตของการเลี้ยงปลาตะเพียนขาว

ปลาตะเพียนขาวที่เลี้ยงตามอัตราการปล่อยที่กล่าวแล้ว จะมีผลผลิตไร่ละประมาณ 800-1,000 กิโลกรัม ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 7-8 เดือน มีขนาดตัว 3-4 ตัว/กิโลกรัม โดยมีต้นทุนประมาณ 8,000-10,000 บาท/ไร่ และต้นทุนที่สำคัญคือ ค่าอาหาร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 45 ของต้นทุนทั้งหมด ราคาจำหน่ายประมาณ 22 บาท/กิโลกรัม รายรับประมาณ 17,600-22,000 บาท/ไร่ (ส่วนเศรษฐกิจการประมง, วชิราภรณ์ ไกรอำ, 2549)

▲ ขนาดปลาตะเพียนขาวก่อนขาย

ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

ปัญหาทั่วไป ที่มักจะพบ ได้แก่ ปลาไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร ทั้งนี้ เพราะไม่ได้ถ่ายเทน้ำเป็นประจำจึงทำให้เกิดเห็บปลาและหนอนสมอ อันเป็นพยาธิของปลาหรือโรคจากแบคทีเรีย ซึ่งเกิดจากการเลี้ยงปลาแน่นเกินไป

ศัตรู ของปลาดตะเพียนขาว ได้แก่ ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาดุก กบ เขียด งูกินปลา และนก ฯลฯ

ปัญหาใหญ่อีกประการหนึ่ง คือ การลักขโมยซึ่งมีวิธีการหลายอย่าง เช่น ใช้ตาข่ายแห กระชัง ลอบ ทำให้นักเลี้ยงปลาประสบการขาดทุนมากหลายรายแล้ว
อนึ่ง ปัญหาเหล่านี้ผู้เลี้ยงควรศึกษาและแก้ไขโดยใกล้ชิด พร้อมทั้งปฏิบัติตามคำแนะนำในด้านวิชาการจากเจ้าหน้าที่ของกรมประมงอย่างเคร่งครัด

แนวโน้มของการเลี้ยงปลาดตะเพียนขาว

ปลาดตะเพียนขาวเป็นปลาพื้นบ้านของคนไทย ประชาชนนิยมบริโภคอย่างแพร่หลาย ส่วนของผู้เลี้ยง ปลาดตะเพียนขาวเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย เจริญเติบโตเร็วเป็นที่ต้องการของตลาด สำหรับต้นทุนการผลิตก็ไม่สูงมาก ดังนั้น การเลี้ยงปลาชนิดนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอีกชนิดหนึ่ง

คำแนะนำ

การป้องกันสัตว์น้ำจากภัยธรรมชาติ

“ภัยธรรมชาติ” หมายถึง อันตรายจากสิ่งที่เกิด มี และเป็นอยู่ตามธรรมดา ของสิ่งนั้น ๆ โดยมีได้มีการ
การปรุงแต่ง อาทิ อุทกภัย และฝนแล้ง เป็นต้น กรมประมง จึงขอเสนอแนวทางป้องกันหรือลดความสูญเสีย
และความเสียหายแก่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจากการประสบภาวะฝนแล้ง ฝนต้นฤดูและอุทกภัย ดังนี้

ภาวะฝนแล้ง

ภาวะฝนแล้งและฝนทิ้งช่วงทำให้ปริมาณน้ำมีน้อยทั้งในแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำชลประทาน
ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและเกิดผลกระทบต่อการประมง ตลอดจนสภาพแวดล้อม
ไม่เหมาะสมต่อการแพร่ขยายพันธุ์และการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ โดยมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

1. ควบคุมการใช้น้ำและรักษาปริมาณน้ำในที่เลี้ยงสัตว์น้ำให้มีการสูญเสียน้อย เช่น การรั่วซึม การกำจัดวัชพืช
2. ทำรมเงาให้สัตว์น้ำเข้าพักและป้องกันการระเหยของน้ำบางส่วน
3. ลดปริมาณการให้อาหารสัตว์น้ำที่มากเกินไปจนเกิดความจำป็นเพราะจะทำให้หน้าเสีย
4. เพิ่มปริมาณออกซิเจนโดยใช้เครื่องสูบน้ำจากกันบ่อพันให้สัมผัสอากาศแล้วไหลคืนลงบ่อ
5. ปรับสภาพดินและคุณสมบัติของน้ำ เช่น น้ำลึก 1 เมตร ใส่ปูนขาว 50 กิโลกรัม/ไร่ ถ้าพื้นบ่อมีตะไคร่หรือแก๊สมากเกินไปควรใส่เกลือ 50 กิโลกรัม/ไร่ เพื่อปรับสภาพผิวน้ำให้ดีขึ้น
6. จับสัตว์น้ำที่ได้ขนาดขึ้นจำหน่ายหรือบริโภคในเวลาเช้าหรือเย็น เพื่อลดปริมาณสัตว์น้ำในบ่อ
7. ตรวจสอบคุณสมบัติของน้ำจากภายนอกที่จะสูบเข้าบ่อเลี้ยง เช่น พบว่ามีตะกอนและแร่ธาตุต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ควรตรวจการสูบน้ำเข้าบ่อ
8. จัดเว้นการกรบวงสัตว์น้ำเพราะการตกใจจะทำให้สัตว์น้ำสูญเสียพลังงานและอาจตายได้
9. จัดเว้นการขนย้ายสัตว์น้ำโดยเด็ดขาด หากจำเป็นต้องทำอย่างระมัดระวัง
10. แจ้งความเสียหายตามแบบฟอร์มของกรมประมง เพื่อการขอรับความช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็ว

ภาวะฝนต้นฤดู

การเตรียมการรับภาวะฝนต้นฤดู เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควรปฏิบัติ ดังนี้

1. ไม่ควรสูบน้ำฝนแรกเข้าบ่อ เพราะน้ำจะพัดพาสิ่งสกปรกจากผิวดินลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ควรปล่อยให้
ให้น้ำมีปริมาณเพิ่มขึ้น จึงนำไปใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. ควรสูบน้ำในบ่อให้สัมผัสอากาศจะช่วยเพิ่มปริมาณออกซิเจนและป้องกันการแบ่งชั้นของน้ำ
3. ป้องกันการไหลของน้ำฝนที่จะชะล้างแร่ธาตุและสารเคมีจากผิวดินลงสู่บ่อ ซึ่งอาจเป็นอันตราย
ต่อสัตว์น้ำได้
4. จัดการกรบวง การจับและขนย้ายสัตว์น้ำ ควรรองจนกว่าคุณสมบัติของน้ำมีสภาพดีเป็นปกติ
5. จัดจับสัตว์น้ำเพื่อการอนุรักษ์ เนื่องจากสัตว์น้ำจะผสมพันธุ์หลังจากฝนตกใหม่ ๆ

ภาวะอุทกภัย

การป้องกันสัตว์น้ำสูญหายจากภาวะอุทกภัยควรปฏิบัติตามสภาวะการณ์ก่อนเกิดภาวะอุทกภัย คือ
ให้จับสัตว์น้ำที่ได้ขนาดตลาดต้องการออกจำหน่าย ก่อนช่วงมรสุมในฤดูฝน พร้อมทั้งสร้างกระชังในลอน กระชัง
เนื้อวน บ่อซีเมนต์ หรือชิงฉนวนในลอนล้อมรอบบ่อ เพื่อกักขังสัตว์น้ำ

“สัตว์น้ำจะปลอดภัย ให้ป้องกันหมันอุทก”

ผลิตและเผยแพร่โดย

ฝ่ายเผยแพร่ ส่วนเผยแพร่กรมประมง

สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการประมง

กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

โทร./โทรสาร 0 2579 3686

E-mail : fisheries_public@yahoo.com

www.fisheries.go.th/extension/public